

INLEDNING

Eric Carlsson, Maria Carbin och Bo Nilsson

IDÉN TILL DEN här boken, *Sanningskris. Det postfaktiska samhället och medielandskapets förändringar*, kommer från ett forskningsprojekt om hur kunskapsinstitutioner i Sverige förhåller sig till den sanningskris som sägs ha drabbat omvärlden¹. Vi lever i vad som har kallats postsanningens tidevarv. Begreppet signalerar att samhället numera befinner sig bortom eller efter 'det sanna'. I offentlig debatt har begreppet länkats samman med företeelser som falska nyheter, faktaresistens samt spridningen av konspirationsteorier. Postsanning har även kopplats till en snabbt växande högerpopulism och en allmän misstro mot eliter och kunskapsproducerande institutioner, som exempelvis nyhetsmedier, museer, universitet och högskolor. Företeelser som dessa är vad som tecknar sanningskrisens konturer. Postsanning som begrepp signalerar alltså något bortom sanningen, men samtidigt är det just sanning som står i centrum för oron när vi pratar om att vi befinner oss i detta nya tillstånd. På så vis blir talet om falska nyheter och faktaresistens ett uttryck för en närmast besatthet av vad som är sant och falskt, rätt och fel, bra och dåligt. Samtidigt, eller kanske just därför, är problemet inte något som bör förringas. Bärande kunskapsinsti-

---

1 Finansierat av Vetenskapsrådet dnr: 2018-01339. Postfakticitet och postsanning används synonymt i denna bok.

tutioner är idag utsatta.

Parallellt med faktaresistens, falska nyheter och attacker på det fria ordet förekommer krav på evidensbaserad kunskap och strategier för att motverka spridningen av desinformation och misstro, vilket gör att frågan om kunskapssyn ställs på sin spets. På så sätt innebär också sanningskrisen en kamp där kunskapen står i centrum. I den här antologin vill vi inte komma med en lösning på sanningskrisen för en enkel lösning finns inte. Snarare vill vi utifrån olika historiska och samtida perspektiv och fallstudier problematisera hur kunskap förhandlas och omförhandlas, och hur motstrategier mot propaganda, faktaresistens och falska nyheter kan formuleras och förstås. Syftet med den här antologin är att problematisera och reflektera över den så kallade sanningskrisen. Vad händer med mer reflekterande och problematiserande kunskapsideal när samhället ska motverka en pågående sanningskris? Vilken roll spelar ett förändrat medielandskap med digitala plattformar för kampen om kunskap? Hur använder politiska rörelser sanningsanspråk i sina angrepp på det fria samhället? Vilka är problemen som kunskapsproducerande institutioner möter i en tid som präglas av osäkerhet, högerpopulism och påstådd misstro? Är det så enkelt som att säga att vi ska stå upp för sanningen eller vetenskapen?

Vi som är redaktörer för antologin har i vår forskning reflekterat över den här typen av frågor i vetenskapliga texter och vill här skriva om dem på ett mer lättillgängligt sätt på svenska. Vi har därför bjudit in andra forskare och skribenter inom samhällsvetenskap och humaniora att delta i detta bokprojekt. Vi vill vrida och vända på vad sanningskrisen kan innebära och få till stånd en diskussion kring vår samtid där vi också kan lyfta in historiska, kulturella och problematiserande perspektiv på sanningskrisen. Målgrupper för antologin är studenter inom

till exempel medie- och kommunikationsvetenskap, etnologi, museologi, genusvetenskap och sociologi, men även forskare i stort och en intresserad allmänhet. Vissa av kapitlen baseras på empiriska studier, andra är mer reflekterande essäer som belyser och problematiserar dessa frågor.

I kapitel 2, *En kamp om kunskap i postsanningens tidevarv*, diskuterar medie- och kommunikationsvetaren Eric Carlsson och genusvetaren Maria Carbin postsanning som begrepp och pekar på dess mångtydighet. De fokuserar speciellt hur begreppet gestaltas i akademisk och populärvetenskaplig litteratur, samtidigt som de betraktar postsanning som en aspekt av en större krisberättelse inom journalistiken och den högre utbildningen.

Litteraturvetaren Sven Anders Johansson diskuterar i kapitel 3, *Evidens och undergång*, de infekterade förbindelserna mellan vetenskap och politik med utgångspunkt i klimatfrågan. Det ”postfaktiska tillståndet” framstår i det perspektivet som ett politiskt fenomen snarare än ett epistemologiskt.

I kapitel 4, *Kan forskare vara aktivister? Förhandlingar om forskares trovärdighet i en postfaktisk era*, tar Maria Carbin och Johanna Lauri (båda genusforskare) fasta på begreppet trovärdighetsekonomi när de reflekterar över forskningens och forskares trovärdighet i en tid då det mesta kan ifrågasättas. En fråga som ställs är om inte forskare i än högre grad borde omfamna det politiska och på så sätt utvidga vad som räknas som trovärdigt.

Med utgångspunkt i så kallade spökflygare på 1930-talet frågar sig Johan Malmstedt och Zakayo Kjellström (båda medie- och kommunikationsvetare) i kapitel 5, *Spökraketer och postfakticitet: 1933–1937*, om fenomenet med falska nyheter är så sentida som ofta förutsätts. Osanning och lögn med manipulativa syften har enligt författarna förekommit så länge vi har haft masskommunikation.

I kapitel 6, *Hur det faktiskt är. Sanningsanspråk i svenskt abort-motstånd*, undersöker Diana Vallsten (doktorand i genusvetenskap) svenska anti-abort-organisationers försök att skapa legitimitet för sin sak genom att göra anspråk på sanning och vetenskaplighet. Författaren undrar om inte dessa organisationers framställning av sig själva som vetenskapliga kan bidra till en problematisering av idén om ett postfaktiskt samhälle, eftersom vetenskap trots allt tillskrivs så hög status.

Kapitel 7, *Att avslöja myter på Tiktok*, handlar om så kallad ”myth debunking”, det vill säga avslöjandet av myter, ett fenomen som under de senaste åren vuxit på sociala medieplattformar. Som titeln antyder tar Lotten Wiklund (doktorand i medie- och kommunikationsvetenskap) Tiktok som utgångspunkt och frågar sig bland annat om avslöjandet av myter kan säga något om hur kunskapsbegreppet förändras i en alltmer digitaliserad värld. En slutsats är att avslöjandet av myter framstår som en strategi för att kunna hålla isär kategorier som myter, sanning och lögn.

I kapitel 8, *Museal kunskap i förändring: mellan deltagande och auktoritär kontroll i det etnografiska arkivet*, undersöker Charlotte Engman (etnolog) museers kunskapssyn. Hon ifrågasätter föreställningen om museers kunskap som enhetlig, beständig och objektiv, och förespråkar en hållning där kunskap ses som föränderlig och mångfaldig.

Jesper Enbom (medie- och kommunikationsvetenskap) och Stefan Sjöström (socialt arbete) tar i kapitel 9, *LVU-kampanjen – mellan desinformation och befogad oro*, fasta på den så kallade LVU-kampanjen enligt vilken socialtjänsten har omhändertagit muslimska barn på lösa grunder. Intresset riktas mot hur LVU-kampanjen konstrueras som ett sätt att skapa politiska agendor. Författarna menar att LVU-kampanjen har konspiratoriska

inslag, men det gäller även svenska myndigheters beskrivningar av fenomenet, och en avslutande fråga är om det senare är ett sätt att avfärda minoriteters oro som en kampanj.